

A f r a: Žri, žri! (*Plane k uri ter jo s truščem navije.*) Sedaj stoprav moraš živeti, sedaj te stoprav ne izpustim!

Ura zatiktaka v svojem jeklenem ritmu.

*

G a p i t (*dvigne čašo*): Pijva, pijva, na novo, svetlonovo življenje!
H a l u c i n i r a n i g l a s (*kakor iz radijskega zvočnika*): Haha — hahaha — pijva, pijva, na novo, svetlonovo življenje! Slizanje, najnovejša iznajdba, izsesavanje misli — antenor, val C 42!

G a p i t (*kot bi ga bil oplazil z bičem, se prihulji k mizi, potem okrene obličje — v belo grozo spačeno obličje*): Sedaj tudi že tu — povsod so!

*

P r e l i h (*stoječ pred Hano*): Prvega ženska ne pozabi nikoli!
H a n a (*brezmočno otepa z rokami po zraku*).

*

Po cesti od trga pride umrli naddavkar, gre prav do rampe, se zbegano razgleda krog sebe, se okrene, odkolovrati nemo nazaj proti mestu.

M I S L I

A N T O N O C V I R K

Vizionarnost religioznih zamaknjenj obstoji v mističnem dojemanju sveta in v temni simboliki, s katero so obdani najelemen- tarnejši življenjski pojavi. Odtod skrivnost sedmerih apokaliptičnih zvezd, čaš in jezdecev. — Vsako nedemonično, to je, zgolj racionalno religiozno doživljanje je zame mrtvo in brez pomena, ker je brez simbolike čuvstvenih vizij, ki so v religiji glavno gibalo duševne zvezanosti z večnostjo.

Senzualizem ima kot enotno filozofsko prepričanje v sebi večje vrednote kot materializem. Etika prvega nazora je posledica človekovega spoznanja, da se čuti sam za edino središče življenja. Protagorov obrat človekove pozornosti iz zunanosti v notranjost je kljub samo navidezni naivnosti človeško globoko pomemben, ker vodi preko idealizma, skepticizma do kvietizma, to je do vedno večjih duševnih doživetij.

O človekovi svobodi. Podlaga človekove svobode ne more biti skepticizem, temveč skrajni individualizem, ki sloni na spoznanju lastne moči in ki daje človeku edino upravičenost, uravnavati svoja dejanja po svoji naravi. Vsako ravnanje proti lastni naravi

pa je etično nesvobodno. Kljub temu pa še ni rešeno vprašanje popolne človekove svobode, ne fiziološke, ne psihološke. Prav tu je težišče teze, da je prava svoboda v nesvobodi ali — kar je isto —, da človek ne sme biti popolnoma svoboden, ker prestane biti človek. Prav tu sem spoznal veličino in obsežnost življenja.

Velik človek je močan v svoji enosmernosti, v uravnovešenosti in jasnosti, s katero je doumel sebe. S to svojo enosmernostjo zanikuje seveda vse druge življenjske pojave, toda prav to je njegova veličina. Njegova brezobzirnost pa je pravilna in nujna pot do cilja. Vse drugo je sentimentalna nemoč.

V obeh principih: moškem in ženskem, je naznačena fizična in psihična polarnost. Bolj od fizične razlike je važna psihična, ki ima možnost sintetične združitve obeh duševno različnih si principov. — Ne vem, čemu naj bo v umetniku več ženskosti kot moškosti? Saj je v ustvarjanju prav za prav predvsem poudarjen moški princip.

Pri razčlenjevanju umetnine ne uničujemo njene formalne veličine (obratno, tu doživimo nov estetični učinek, dojetje mistične ubranosti dela s celoto!), a vse emocionalne vezi, ki vežejo umetnino v kompleks estetičnega učinkovanja, so uničene. — Zato znanost nikoli ne more do ugotavljanja umetniške vrednosti ustvaritev, ampak samo do formalne in stilistične pomembnosti.

Umetnik je vedno sintetik, nikoli analitik, ker se ne ustavlja ob predmetih, da bi jih ponazoroval, ampak da bi z njimi gradil živ, nov organizem, ki bo živel svoje življenje. — Zato ne more biti umetnik tendenčen, dasi moralizira, ne more biti pedagog, čeprav ruši staro in slabo in hoče graditi novo. Navadno zamenjamo umetnika z ideologom.

V večno opozicionalnost genija ne verujem, verujem v nerazumevanje njegovega sveta. Za nasprotovanje je treba dveh enako močnih ljudi, za nerazumevanje pa običajno kulturno plitkost, ki ne more do novih razodetij. — Zato je tragičnost genijeva dana že v njegovi naravi, v misteriju njegovega prostovoljnega žrtvovanja, ne pa v nerazumevanju množice, ki jo genij zaničuje. Zato zrasedo pri umetnikih karikature človeštva, naroda in družbe.

Umetnina je vedno simbol življenja, kakršno naj bi bilo. V tem je urejenost in vzvišenost umetnine, njena organska celota pa kaže na svet drugih vzrokov in pomenov. — Zato je umetnina vedno idealizirana v smislu zunanjega življenja, konkretna in realna v smislu umetniškega — to je notranjega življenja.

Racionalizem, pozitivizem in intelektualizem zapirajo občutje slutenih svetov. Oni so negacija nedoumnega. Racionalistu je vsaka mistična vizionarnost brez pomena, kakor tudi vsaka podzavestna sila doživetij. Zato vodi racionalizem v duševno amuzičnost. Znanstvena analiza je zato njih zadnja rešitev. — Odtod umetniška amuzičnost naturalizma.

Dvoobraznost umetnikove narave je očita v njegovem gibanju v antitezah: v negaciji in afirmaciji. — V tej demonični razgibanosti je mogoča metafizična moč ustvarjanja. Zgled Dostojevskij. — Zato ne verujem v eno samo idejno umetnikovo usmerjenost.

Subjektivnost je le predstopnja do umetniške objektivnosti. Tu preide subjektivno pisateljevo doživljanje sveta in življenja v novo umetniško objektivacijo, kjer pisatelj dvigne najbolj osebno podobo v posebno umetniško realnost. — To pomeni, da mora umetnik preko sebe do samega sebe.

V napredek umetnosti ne verujem, umetnost ne rase vedno više. Kajti umetnost je «ogledalo» človeka, to je, ogledalo večno človeškega, ki je v sebi sicer neskončno valujoče, pa vedno v osnovnih potezah enako. — Verujem v moč velike osebnosti.

Če bi mogli zaključiti svetovni nazor, filozofski nazor o življenju, če bi mogli spoznati smisel življenja, namen našega bistva, bi se morali pokončati, ker bi s spoznanjem uničili smisel življenja. — Pomen znanosti in pomen religije. Dojetje življenja.

Resnica, ki jo človek priznava v juridičnem smislu, resnica v religioznem življenju, resnica v vsakdanjosti je le časovno veljavna resnica; pojmovana je kot dobrina, pa je bistvu zlo. Vlada nam radi koristnosti namestu prave — resnice. — Pojmovanje umetnosti kot najglobljega izraza prave, to je večne resnice.

Prometejstvo v umetnosti je znak največje aktivnosti. Prometejstvo je človekova želja, dvigniti se iz primitivnosti do spoznanja zadnjih življenjskih vzmeti. To je posledica duševne razgibanosti, to je notranjega ognja. Pri umetnosti vede do miselne razsežnosti, to je do skepticizma.

Prispodabljanje je najosnovnejša umetnikova sila. V prispodabljanju je ujeta primarna veličina umetnikovega sveta. Prav v prispodabljanju dobijo vsi življenjski pojavi svojo novo zgolj umetniško vitalnost.

Ekstatičnost lirike je najbolj sorodna muzični ekstatičnosti, ki more ujeti vse globine čuvstvene in duševne omotice, kjer se raz-

krije človeku globina življenja: — Tega proza zaradi svoje prevelike snovnosti ne more.

Skrajni subjektivizem temelji na spoznanju relativnosti doživetij. Tu je mogoč pojem neskončnosti človeških duševnih razkritij. Zato, ker je človek pri tem obenem subjekt in objekt doživljanja. V tem sta moč in slabost skrajnega subjektivizma: — Odtod umetniška nepopolnost skrajnega ekspresionizma.

N O V O M E S T O

M I R A N J A R C

Sijaj bele roke je ugasnil

I.

Tone Jerman je imel sobo v samostansko puščobnem poslopju z dolgimi temačnimi vežami, v katerih so nekoč odmevali spokojni koraki menihov, zdaj pa so po teh hodnikih hiteli nestrpni uradniki mimo mrmrajočih gruč čakajočih strank. Zamrežena okna so gledala na drvarnice in skladišča kraj zapuščene trate, kjer so se podili vriščeči otroci.

Jerman se že spočetka ni mogel ubraniti vtisa, da bivajo v tej «kasarni» zopni, prepirljivi ljudje, ki se grenijo z mržnjo in zavistjo, čeprav so vsi skupaj ujetniki iste bedne usode.

Edino mlada vdova Marija Pirnatova, pri kateri je Jerman stanoval, je živela v vzvišeni odmaknjenosti od tega mračnega sveta. Svoji dve sobi je predahnila z neko belo svežostjo, ki naj bi dražljivo vplivala. Bele zavese, beli prti, beli cvetovi... vse tako praznično nedotakljivo. Mlada vdova se je smehljala prizanesljivo. Izbirala je same prijazne in lepe besede. V sivih očeh pa ji je pritajeno sijal prikrit žar. Poučevala je tuje jezike in marsikdo je prihajal k njej. Toda nihče se ji ni upal približati. In v tem je uživala. Ne samo iz deklitstva, tudi ne iz polnega ognja zrele žene. V spalnici je imela klečalnik s črnim razpelom. Na nasprotni steni je visel posnetek Diane. Pod to podobo je tudi Jermana prvič poljubila na čelo. Naj bi čutil, da čuva kot sestra nad njim, tenkočutnim in rahlim. Pa je dobro pazila, kako je vzdrhtel. Neki večer ji je pripovedoval tako lepo o Bohoriču. Pa ni razumel, zakaj mu je odgovorila, naj pazi, s kom občuje. In pogledala ga je tako žalostno, da se mu je zasmilila in ji je poljubil roko. Sostanovalci so jo mrzili in govorili zelo dvomljivo o njej, ker pa je bila podpornica dijaške kuhinje in članica Marijine družbe, so jo vplivne družine zelo čislale in nihče se ni upal